

ISSN:1306-3111
e-Journal of New World Sciences Academy
2007, Volume: 2, Number: 4
Article Number: C0025

SOCIAL SCIENCES

TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Received: May 2007
Accepted: October 2007
© 2007 www.newwsa.com

Veysel Şahin
University of Firat
vsahin@firat.edu.tr
Elazig-Türkiye

**TAHSİN YÜCEL'İN "KUMRU İLE KUMRU" ROMANINDA
METANIN TABULAŞMASI**

ÖZET

Yaşadığımız çağda insan kendini durmadan metaların peşinde yok oluşa çeker. Her yok oluşa çekiliş, insanî özünün çekilmesine neden olurken, aynı zamanda "tümkimliksel veri alanı"nın, tahrip edilmesine neden olur. Tahsin Yücel, "Kumru İle Kumru" adlı romanında, metanın tabulaşarak insanın "bilinç katmanlarının yakmasını" trajik bir şekilde ortaya koyar.

Kumru'nun metalaşmış düzenin içinde yer edinmesi, onu silerek ötekileştirir. Ötekileşen Kumru, varlığını metalaşan nesnelere tutunarak önceler. Metalaşmış yaşam içinde Kumru trajiği, tüm insanlığın kendi öz değerlerinden uzaklaşan, yaşamın kutsallığını silen ve insanı değer yitimine uğratan, yalıtık değerler silsilesi haline gelir.

Anahtar Kelimeler: Kumru, Meta, Ötekileşme, Korku, Şaşkınlık, Tümkimliksel Veri Alanı, Bilinç Katmanlarının Yanması, Şehir, Vestigos, Televizyon, Araba, Yürüyen Merdiven

**TABUSEİN DER WARE İM ROMAN "KUMRU İLE KUMRU"
(TURTELTAUBE UND TURTELAUBE) VON TAHSİN YÜCEL**

ZUSAMMENFASSUNG

In unserer Zeit sterben die Menschen um die Ware dauernd nach Zugrundegehen. Jedes Sterben danach ist Anlass der Vernichtung des menschlichen Selbst und zugleich der allidentitätlichen Datenbereich. In diesem Roman stellt Yücel tragisch dar, wie Tabusein der Ware die Bewusstseinschichten des Menschen verbrennt.

Dass die Turteltaube in der Ordnung des Taubseins Stellung nimmt, verfremdet sie. Die verfremdete Turteltaube bevorzugt ihr Existenz durch tabuseinende Ware. Die Tragödie der Turteltaube im tabuseinenden Leben bringt dazu, dass die Menschheit sich von ihren Werten entgernt, dass die Heiligkeit des Lebens verlorengelht und dass negative Wertekelten zusande kommen.

Schlüsselwörter: Turteltaube, Ware, Verfremdung, Angst, Werwirrung, allidentitätlicher Bereich, Verbrennung, der Bewusstseinschichten, Stadt, Vestigos, Fernsehen, Auto, Rolltreppe

1. GİRİŞ (EINLEITUNG)

Yaşam, insanoğlunun bu dünyada sıkı sıkıya tutunduğu gerçeklerin başında gelir. Bu gerçeği insan, kendi bilinç düzeyi doğrultusunda anlar ve ona şekil verir. İnsanın evrene şekil vermesi, varlığın insaniyet sıfatını yüklenmesi ile başlar ve zamanın dönüştüren ve değiştiren gücüyle durmadan kendini ayakta tutar. İnsan ise bu devrim içinde kendi yerini sabitleyebilmek için, kendine saldıran ve korkutan düzene karşı savunma mekanizmaları geliştirir. Günümüzde bu karşıt güçlerin başında modernizmin insana sunduğu metalaşmış yaşam biçimi gelir. Metalaşmış yaşam, insanı kendi öz değerlerinden uzaklaştıran, yaşamın kutsallığını silen ve insanı değer yitimine uğratan, yalıtık değerler silsilesidir. Yalıtıklaşan değerlerin en tehlikelerinin başında, insanın metaya dönüşmüş yüzü gelir. Metaya dönüşen yüzler, kendi elleri ile yarattığı maddelerin bir uzvu haline gelerek, insan olmaktan çıkar ve para, araba, televizyon, buzdolabı ve apartman gibi ruhu ve sıcaklığı olmayan şeylere dönüşür. İnsanın kendi eliyle kurduğu, sıcaklığı ve masumiyeti olmayan bu yıkıcı değerler dünyası, insanı tek boyutlu hale getirir. Ancak insan her zaman tek boyutlu olmaktan kurtulmak ister. Lakin bu düzenin bir parçası olduğu içinde ona tabi olmaktan kendini alıkoyamaz. Bu durum, geçmişle geleceğin kesiştiği şimdide, insanın metalaşmış yaşamın ürettiği hastalıklara yakalanmasına neden olur. Hastalığa yakalanan insanlar, geçmişlerini unutarak, öz değerlerini yitirmiş, canlı robotlar haline gelen insan yığınlarına dönüşür. Sürü halinde "*Doğanın nesnelere belleğini pratik yarar için tahrip eden insanoğlu farkında olmadan kendi geleceğini yok etmiş*" (Korkmaz, 2004:45) ve maddelere kendi eliyle verdiği şekille tutkunluk derecesinde bağlanmıştır. Tahsin Yücel'in "**Kumru ile Kumru**"¹ adlı romanında da metalaşan yaşam, bireyleri silik bir yüze dönüştürmüştür.

Roman, hâkim bakış açısı ile kaleme alınmıştır. Yazar-anlatıcı, romanda Kumru'nun geçmişini, düşüncelerini ve hislerini ve ona ait her şeyi bilme ve görme gücü ile donatılmıştır. Eserin olay örgüsü, dramatik aksiyonu bütünleyici 10 bölümden oluşur ve bu bölümler, bir çekirdek metin halkası ve bu metin halkasını dolduran birçok çekirdek vaka halkasından meydana gelir. Bu vaka halkaları, her bir bölümde kendi içinde bütünlük gösterir ve çekirdek metin halkasının güçlenmesini sağlar. Romandaki "çekirdek metin halkası", Kumru'nun etrafındaki nesne ve değerleri kökensel olarak sığlaştırması ve bu nesne ve değerleri metaya dönüştürerek tabulaştırmasıdır.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (BEDEUTUNG DER STUDIE)

Bu çalışmamızda "Kumru ile Kumru" adlı eseri izleksel yönden inceledik. Romanın başkahramanı Kumru'nun yaşamış olduğu değişim ve dönüşümler, romanın genel dokusunu ortaya çıkarır. Romanda başkahraman, yabancılaşma/ötekileşme gibi kavramalar etrafında çağımız insanın sorunlarını trajik bir şekilde görüntü seviyelerine çeker.

Modernizmin insana sunduğu yaşam biçimi ve insanın bu karşı konulmaz çağrıya kulak vermesi insanın yaşamı kendilik değerlerinden ötelemesine neden olur. Eser bu açıdan Kumru nezdinde tüm insanlığın bir sorundur. Bu sorun Kumru'nun (insanın) metayı tabulaştırmasıdır. İnsanın kendi eli ile yaptığı metaları tabulaştırması, çağımız insanın en korkunç hastalığıdır. Nitekim bu hastalığa bulaşan insan, hayatın geleneksel formlarına karşı bir tavırla tümkimliksel veri alanlarını tahrip edip ötekiye dönüşür.

¹A.g.e.: Yücel, Tahsin (2005), *Kumru ile Kumru*, Can Yay., İstanbul.

3. İÇERİK DÜZLEMİ (INHALTSEBENE)

Romanın başkahramanı Kumru, Anadolu'nun küçük bir köyünde dünyaya gelir. Köyün değerlerine göre yetişir. İnsanlarla ve etrafındaki diğer canlılarla uyum içindedir. Sıcak, sevecen ve samimidir. Ancak bu durum kendinden yaş olarak büyük olan Pehlivan ile tanışana kadardır. Pehlivan, güçlü, yakışıklı bir kişidir. İstanbul'da kapıcılık yapmaktadır. Kumru ile evlenip onu şehre götürmek ister. Nitekim sonunda bu arzusuna kavuşur. Köyünden hiç ayrılamamış olan Kumru'yu alarak İstanbul'a gelir. Yurttan ayrılan, yeni ve modern bir yaşamla karşı karşıya gelen Kumru, önce büyük bir şaşkınlık geçirir. Onun şaşkınlığı içine düştüğü düzene yabancı olmasıdır. Kumru için artık zor günler başlar. Kumru bir taraftan etrafını tanımaya, bir taraftan da kendini yeniden kurmaya çalışır. O, artık bir şehirlidir. Yuvası, sıcak huzur verici bir kapıcı dairesidir. Kocası ile mutlu bir şekilde yaşamaktadır. Bu durum uzun sürmez. Temizlikçi olarak gittiği evlerde gördüğü metalar, onu hem korkutur hem de kendine çeker. Ötekine yani metaya doğru karşı konmaz çekiliş, Kumru'yu tamamen fetheder. Artık o, karşı konmaz bir istekle bu yaşama ve değerlere doğru akmaktadır. Bu akışın ve yönelişin nedeni, Kumru'nun modern yaşamın metalaşan yüzünü arzulanması ve ona tâbi isteğidir. Bu arzular, önce metalaşan nesnelere kendini gösterir ve daha sonra da sonu gelmez bir çatışmaya dönüşür. Kumru ve onu kuşatan meta arasındaki birliktelik, metanın Kumru'nun bedenini, ruhunu ve 'beni'ni işgal etmesi ile büyük bir savaşa dönüşür. Nitekim bu savaştan Kumru, eşini, hayallerini mutluğunu yitirerek çıkar.

"Kumru ile Kumru" romanını, başkahraman Kumru'nun metalaşan nesne ve değerlerle olan ilişkisinin gelişim süreci noktasında: **1.** Kumru'nun metalaşan hayatla karşılaşması; şaşkınlık, **2.** Kumru'nun metalaşan hayatla çatışması ve bu çatışmada yenilerek metalaşan yaşama tâbi olması, **3.** Kumru'nun etrafında gördüğü nesnelere metalaştırarak modern tabular yaratması, olarak değerlendirebiliriz. Romanda Kumru, hem psikolojik hem de sosyolojik olarak ele alınır. Bu bağlamda eserin entrik kurgusunu sağlayan değerler, aşağıdaki "KORA" (Korkmaz, 2002: 273-274-275) şemasındaki gibidir.

	ÜLKÜDEĞER (Tematik Güç)	KARŞITDEĞER (Karşıt Güç)
KİŞİ	Kumru, Pehlivan, Hakan, Sultan, Köylüler ve Akralar, Yıldırım, Bilal Dayı	İsmail Bey, Tuna Hanım, Şehirliler.
KAVRAM	Mutluluk, Huzur, Sevgi, İçtenlik, Emek, Ben, Öz Yardımseverlik, Değerler	Meta, Korku, tedirginlik, Ötekileşme/ Öteki, Öfke, Yalnızlık, Hırs, Kıskançlık, Kin, Kuşatılmışlık
SİMGE	Köy, Kapıcı Dairesi, Çocuk, Anne, Ekmeç,	Vestigos, Buzdolabı, Araba Televizyon, Telefon, Düdüklü Tencere, Elektrikli Fırın, Çamaşır Makinesi, Bulaşık Makinesi, Koko-kola, Apartman, Şehir, Migros, Yürüyen merdiven

Romanda dramatik aksiyon, Kumru'nun ülküdeğer ve karşıtdeğerler arasındaki çatışmalar romanda dolayı vaka unsurlarının şekillenmesine neden olur. Romanda dramatik aksiyonun kurulması için, karşıt değerler mutlaka ülküdeğer karşısında yer alması gerekir (Korkmaz, 2002:273-274). Böylece romanda dramatik aksiyon sağlanarak vaka halkaları arasındaki geçişler bağlantılı hale gelir.

4. METANIN TABULAŞMASI VE KUMRU'NUN TRAJİKLIĞI (TAUBSEIN DER WARE UND DIE TRAGIDIE DER TURTELTAUBE)

Kumru köyde yaşayan, gençliğe yeni adım atmış güzel bir kızdır. Köyün değerleri doğrultusunda şekillenmiştir. Saf ve bozulmamıştır. Modernleşen yaşamın çıkmazlarından habersizdir. Bunun nedeni köydeki yaşamdır. Bireyler arasında sıcak ilişkilerin yuvalandığı yer olan köy, metalaşan nesnenin gücüne karşı koyan, kendi düzeni ve yaşam biçimi olan, küçük sosyal bir mabettir. Bu küçük sosyal mabet, içinde yaşayan bireylere, kendi öz değerlerini aşılıyarak, toplumun kültürel mirası geleceğe taşınır. Yazar da romanın başkahramanı olan Kumru'yu, böyle saf bozulmamış köyden seçer. Kumru'nun Anadolu'nun küçük bir köyünden başkahraman olarak seçilmesi, onun meta ve metalaşan yaşam ile olan ilişki eksikliğini ortaya koyma arzusudur.

Meta ile bütünleşmeyen bir ortamda yaşayan Kumru, doğanın karşı konulmaz masumluluğu karşısında kendisini doğanın bir parçasına görür. Bu yüzden köyde mutludur. Nitekim insan, yaşadığı topluluğun bir parçasıdır. Kumru da genç bir kadın olarak içinde yaşadığı topluluğun bir parçası ve üzerinde oturduğu dünyanın bir ürünüdür.

Romanda olayların merkezinde yer alan Kumru, ince, kırılğan ve içine dönük bir kadın olarak eserdeki dramatik aksiyonu sürükler ve meta ile insan arasındaki savaşın boyutlarını bize trajik bir şekilde ortaya koyar. "*Kadın melekleri gibi erkeğin tersine çift niteliğe sahiptir. Bir yandan bir anlam yaratıcısıdır; diğer yandan bu anlamın somut biriktirme yeridir. Kadınlık tek başına aracıdır; çünkü o aynı zamanda pasiftir.*" (Durand, 1998:27). Kadın, yani Kumru'nun hem aktif hem de pasif olarak metalaşan nesnelere karşı durmadan bir değişim geçireceğinin işaretidir. Kumru'nun meta ile tanışması Pehlivan'ın onu şehre getirmesi ile başlar. Ancak Kumru'nun şehir ve onun işleyişine yabancı oluşu, Kumru'nun metalaşan yaşamla iletişime girmesini yavaşlatacaktır.

"*Kumru İstanbul'a geldi geleli, İsmail bey de içinde olmak üzere, tüm kentlileri başka bir insan türünün örnekleri gibi görüyor, herhangi bir eleştiri, öfke ya da imrenme konusu olmayacak ölçüde kendinden uzak buluyordu.*" (a.g.e., 39).

Kumru'nun, "kendinden uzak bulduğu" bu yaşam biçimine bakışı, Kumru'nun, içine düştüğü metalaşmış düzenden ürkmesine neden olur. Öyle ki şehir, insanın doğa düzenini hiçe sayarak kurduğu suni bir alandır. "*Şehir/kent, kültür itibarıyla refahı, çağın kazanımlarını paylaşan insanların oluşturduğu yüksek seviyeli bir toplumsal organizasyon gibi görünse de aslında yabancılaşıma, kalabalıklaşma ve yığınlaşma tehlikesiyle yüz yüze gelmiş bir çözükle değerler sembolü haline dönüşmüştür.*" (Korkmaz, 2000:312). Kumru da yabancısı olduğu bu ortama ayak uydurmak zorundadır. İlk anda Kumru, sunileşmiş şehir hayatının metalaşmış soğuk yüzü ile karşı karşıya gelmekten korkar.

"*Tüm evlerde, her şeyi dikkatle inceledi, televizyon, telefonu, düdüklü tencereyi, elektrikli fırını, saç kurutma makinesini, buzdolabı, blendere, çamaşır ve bulaşık makinelerini en azından adları ve işleyişleriyle tanıdı, bildiğinden daha büyük bir dünyanın kapısını aralar gibi oldu, ama, özellikle ilk aylarda, kentlilerin kendileri gibi bunlar da bir başka göründü gözüne*" (a.g.e., 39)

Nitekim Kumru da metalaşan yaşamın soğuk yüzünden korkmuştur. Meta ve onun düzeni Kumru'yu tedirgin hale getirerek, onun kendi içine çekilmesine neden olur. Fakat birey ne kadar kendi içine çekilirse çekilsin metalaşan bir dünya içinde yaşadığı ona her zaman hatırlatılır. Bunun nedeni, insanın metalaşan nesne ve düzeni ile ayrılmaz bağlar kurmasıdır. Kumru da metalaşan nesnelere, insan yaşamı içerisinde canavarlaşan yüzünü korkarak seyrederek. Onun korkusu, kendini yıkmaya ve yitirmeye korkusudur. Ancak ne var ki metalaşan nesne, Kumru'yu da kendine çeker. Çekiliş sonrasında meta ve onun işleyen

düzeni, Kumru'nun bilinçdışı ve bilinçaltını kuşatır ve onun insani değerlerini yitirmesine neden olur. Metalarca kuşatılan Kumru, kendini bu düzenin işleyişinden kurtaramaz. Tuna Hanım'ın evine temizliğe gittiği sırada metalaşan nesnenin ilk temsilcisi olan buzdolabıyla tanışır. "Kumru birden ürperdi: gittiği evlerde çok buzdolabı görmüştü. İçlerini de görmüş, sayılırdı ama kapılarının nasıl açıldığına hiçbir zaman alıcı gözle bakmamıştı." (a.g.e., 52)

Kumru, metalaşan yaşamın sembolü olan buzdolabıyla ilk karşılaştığında bir şaşkınlık yaşar. Metadan ve "Nesneden herhangi bir imge yükselmemektedir. Sadece onları keşfetmenin verdiği gariplik ve şaşkınlık söz konusudur." (Özcan, 2005:125). Kumru'nun hayreti metalaşan nesneyi tanıma ve keşfetme şaşkınlığıdır.

Doğada saf olarak bulunan bütün maddelerin bir ruhu vardır. Fakat içinde yaşadığımız çağda insan, saf olan bütün maddeleri başka şeylere dönüştürerek, maddelerin ruhunu ve özünü siler. Özü silinerek metalara dönüşen şey/leri keşfetmenin verdiği gariplik ve şaşkınlık, insanın en büyük trajiğidir. Günümüzde insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olan meta, kendini insanın eliyle çoğaltır. Her çoğalış, insanın özü olamayan değerler tarafından biraz daha kuşatılmasına ve kuşatılmışlık içinde şaşkınlık-hayret duymasına neden olur. Metanın kuşatılmışlığı ile karşı karşıya gelen insan ilk önce büyük bir şaşkınlık yaşar. Kumru'nun buzdolabı karşısındaki şaşkınlığı bunun bir kanıtıdır. Buzdolabı karşısında şaşkınlığını üzerinden atamayan Kumru, meta ile karşılaştığı ilk anda büyük bir bozgun yaşar.

"Usulca diz çöktü, dolaptan yayılan serinliği hazla içerisine çekerken, kapı bölümünde boy boy dizilmiş sürahilere, koka-kola ve meyve suyu şişelerine, yukarıda cam altındaki özel yuvalarda dikine duran yumurtalara dolabın cam raflarına hepsi birbirine benzeyen ak ve tertemiz plastik kaplara, en altta buzlu camın ardından zor seçilen meyvelere hayranlıkla baktı, tüm yeryüzü bu dolapla kendisine indirgenmiş gibi öylece çömelip kaldı." (a.g.e., 53).

Kumru'nun metalaşan nesne karşısında yaşadığı ilk bozgun, onun bütün öz ve kökensel değerlerinin silinmesine neden olur. Kumru'nun silik ve soysuz bir meta ile bütünleşmesi, onun bütün benliğini, geçmişini ve içinde yaşadığı öz değerler dünyasını tahrip eder. Bunun nedeni, yaşamın düzenine ve ilerleyişine dışarıdan sunulan metaların öz saflığını yitirmesidir. Madde özü gereği tabiatta saf olarak bulunur ve "güç halindeki varlıktır." (Emge, 2001: 90) İnsanoğlu bu gücü, işleyerek saflığını bozmuş ve başka şekillere dönüştürmüştür. Ne var ki bu dönüşüm aslında gerçek bir dönüşüm değildir. İnsan, değişimi hiçbir zaman maddenin çekirdeği olan atom ve atom altı parçacıklarında yapamamıştır. Sadece onun anlık var olup yok olan görüntüsünde gerçekleştirmiştir. Sartre: *Eşyadaki gerçek varoluş, alelade hallerde kendini bizden gizliyor*" der. (Topçu, 1999:30). Oysa ki bütün mekânlar, şey/ler'in anlık görünüşleri ile var olmaktadır. Mekânı oturma yeri yapan insan, metalaşan nesnelere, mekânı sunileştirilerek, ölü bir ortama dönüştürmesi, bütün varlıkların ve şey/ler'in özünü siler. Böylece, metanın insan usunda kapladığı yer, genişler ve süreklilik kazanır. Kumru da Tuna Hanım'ın buzdolabını gördükten sonra onun görünümünü unutmamış ve hatta adını öğrenerek gittiği her yerde buzdolabının markasını sayıklamıştır.

" Tuna Hanım tuhaf sözcüğü bir kez daha yineledi.

- Tamam! Vestigos diye haykırdı Kumru.

- Vestigos dedin değil mi?

Tuna Hanım güldü.

- Öyle olsun Vestigos diyelim dedi.

Vestigos, Vestigos, Vestigos diye yineledi Kumru.

- En iyi Vestigos, Vestigos Vestigos'tan iyisi yok.

O günden sonraki günlerde yineledi durdu bu sözcüğü onun için bir tutkudan söz edilebilirse tutkunun tek nesnesi Vestigos, yani Tuna Hanım'ın buzdolabıydı." (a.g.e., 58).

Kahramanın sayıklamaları, nesnenin metalaşarak, insanın bilinç ve bilinç katmanlarını nasıl kirlettiğinin sesli çığlığıdır. Evli ve iki çocuk annesi olan Kumru, evini ve ailesini sayıklaması gerekirken, o artık metanın adını durmadan tekrarlayan bir makine haline gelmiştir. Nitekim Kumru'nun meta/lara karşı duyduğu arzu, metanın onu fethetmesinden kaynaklanmaktadır. Kişi, metanın insanı yok eden soğuk iklimine girdiğinde bütün öz değerlerinden soyunması gerekir. Kumru da metanın büyüklüğüne iklimine kapılmıştır. Bir anne, bir eş olduğunu unutmamıştır. "Oysaki anne, bütün sıcaklığın, samimiyetin bir sembolüdür. Çocukları ve yuvasını bu sıcaklığın şefkatli kollarında koruyan yüce varlıktır." (Fromm, 1990:62).

Kumru'nun, annelik vasıflarını yitirerek, kendini metalaşan yaşamın kollarına bırakması makineye-metaya dönüşen nesnenin, insan üzerindeki etkisidir.

Metalaşan yaşam, peşi sıra birçok düzen bozukluğunu, yıkıcılığı ve sömürücülüğü beraberinde getirir. Nitekim insan, sömürücü metalar düzenini kendi kurmuş ve kurduğu düzenin de esiri olmuştur. Bir sürçme sonucu dünyada yer edinen insan, bütün özünü ve evrensel değerlerini bu sürçme esnasında yitirir. Bu durumda "İnsana düşen, alın yazısına katlanmaktır; tevekküldür, boyun eğmektir. Çünkü bu dünyada saltanat yok insan için!" (Sartre, 2001:32).

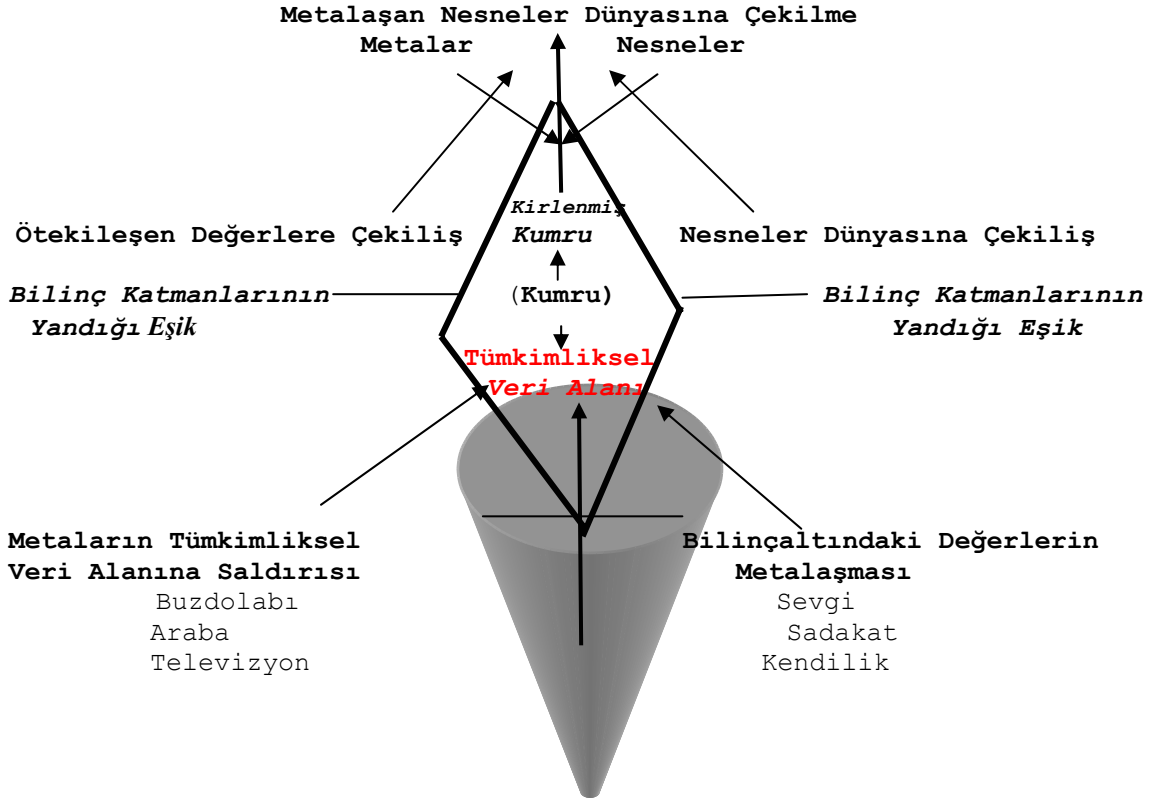
Varoluşçular, insanın bu dünyaya istemeden "tek başına bırakıldığını" (Sartre, 2001: 64) söyler. Cennetteki kurulu rahat düzeni bir yasak çiğneyerek yitiren insan, yitirdiği düzeni dünyada tekrardan kurmak ister ve bu yüzden yeniden gizli ve mitsel bir düzen kurmak için metalar düzenini kurar. Robotlar, makineler ve aletler yaparak bireyi kendi yitik hazinelerine makinelerle ulaştırmaya çalışır. Metalaşan insan, "dünyayı bilinçsiz maddi bir leş olarak kabul ettiğinden kaçınılmaz olarak da insanı bilinçsiz maddi dünya cinsinden bir madde, nesne" (Tuğcu, 20002:139) haline getirir. Kişinin tek tutunma noktası olan yaşamın ölü evrene büründürülmesi, metalaşan nesnelere kirletilmiş ve cansız olmasındandır. İnsanoğlu metalaştıkça, etrafını metanın cansız fonemenleri ile doldurmaktadır.

Kumru'nun televizyon karşısındaki görünümü, tutum ve davranışları, onun bu düzenin içerisinde nasıl kirlendiğini gösterir:

"Saçma, saçma, saçma!" diye baş kaldırdığı da olsa bile, Kumru artık televizyonun dışında değil, içindeydi, bir zamanlar Pehlivan'ın döner müdür koltuğunun dibinden, Ecem sokağı ve insanların izlediği gibi izliyordu her şeyi, kendini de ekranda izlediği insanlardan biri gibi görüyordu. (a.g.e., 198).

Metalaşan nesnelere, Kumru'nun yaşamını ve bilinç katmanlarını kiri ile kapladığını, meta çökeltisi haline getirdiğini ve sosyal yaşam alanını yok ettiğini görmekteyiz. Kumru, metalaşan yaşamından dolayı, kendini bütün manevî ve insanî değerlerden soyutlar ve metalaşan yaşamın kuşatılmışlığı altına girer. Bu öyle bir kuşatılmışlıktır ki bireyin ve toplumun bütün bilinç koridorlarını kendi düzenine göre şekillendirir. Böylece insan kendini bütün insanî değerlerden soyutlar ve metalaşan nesnelere buyruğu altına girer. Kumru da buzdolabını elde etmek için uykularından, aile düzeninden ve hatta kendi benliğinden koparak metanın amansız çağrılarının peşi sıra koşar. "Hiç kuşkusuz Kumru'nun kendisi gibi başta Pehlivan'la Hakan olmak üzere, çevrelerindeki tüm insanlar da gönülden istiyordu düşün gerçekleşmesini. Ancak, yaşamını öylesine doldurmuştur ki belki Vestigos'un kendisi bile Vestigos'un düşü kadar mutlu edemezdi." (a.g.e., 68).

Romandan aldığımız kesitte de görüldüğü gibi meta, Kuru'nun bütün bilinç katmanlarını işgal etmiştir. Kumru, düşlerini dahi buzdolabının soğuk yüzüyle doldurmuştur. Kumru'nun bilinç katmanlarını bu şekilde tahrip etmesi, onun bütün benliğinde iyileşmez yaralar açar. Biz bu yaralara "**bilinç katmanlarının yanması**"² veya bilinç tahribi diyoruz. Kişi düşlerini bilinçaltının karanlığında ve bilinçdışının sonsuzluğunda şekillendirir. Bilinçaltı bir kara kutudur. Kişi bu kara kutunun içine kendi tümkimliksel verilerini şifreler. Burası sürekli aktif ve gizli verilerin saklandığı karanlık bir yerdir. Kumru, metalarca kuşatılmış olduğu için bu gizli ve karanlık alana sadece metaların düşlerini çizer.

² Bilinç katmanlarının yanması; İnsan, metalaşan nesnelere karşısında kendi değerlerini siler. Silinen veya anlamını yitirilen değerlerin yeni bir düzenin işleyişine göre yaratılması bir bilinç yanmasıdır. Jung bilincin sürekli olmadığından kesik ve kopuk olduğundan bahseder. İnsan, bu kopma anlarında bilinçaltına sıçramalar yapar. Bilinçaltı ise bütün öz ve evrensel değerleri içinde saklar. Fakat metalaşan yaşam, insanın bütün bilinç katmanlarını işgal ettiği için kişi kendini yeniden kurar. Yeniden hayat karşısında kurulan kişi, öz değerlerini sakladığı bilincin katmanlarını yakmış olur. "**Bilinç katmanlarının yanması**" ibaresini, bireyin varoluşsal tüm değerlerinin silinmesi anlamında kullandık.

Böylece Kumru, metanın taarruzları karşısında "**tümkiimliksel veri alanı**"³, metalaşan nesnelere silik yüzlerini doldurur. Kumru'nun kendini bu dünyadan kopararak, metalaşan nesnelere dünyasına taşıması onun *bilinç katmanlarının yanması* dediğimiz çöküşü yaşamasına neden olur. Bu yangından metaların eşliğinde tekrardan ortaya çıkan Kumru'nun bilinci, artık gitgide kendi moral değerlerini yitirir. Bu çöküşü aşağıdaki şekilde vermeye çalıştık.

Metalaşan nesnelere Kumru'nun bütün öz değerler dünyasına saldırması onun bütün duyularını makineleştirir. Toplumun ve bütün insanlığın bilinç katmanlarına yönelik olan bu saldırı, her şeyden önce *tüm kiimliksel veri alanının* metalaşmış değerlerle dolması anlamına gelmektedir. Kumru, *bilinç katmanlarının yanmasını* her hissettiğinde, metalaşan nesnenin farkına varır ve ondan korkar.

"Ben bu şeytan icadına dünyada binmem" dedi. Yıldırım gene güldü, gene elini omzuna attı, çocuk olan artık kendisi değil de Kumru'ymuş gibi konuştu, yürüyen merdivenle çıkmanın da inmenin de çok kolay olduğunu, korkuyorsa, kolundan tutmasının yeteceğini söyledi. (a.g.e., 126).

Kumru'nun yürüyen merdivenlerden korkması ve ona binmek istememesi *bilinç katmanlarının yanmasını* tetikleyen unsurdur:

Meta karşısında Kumru, her zaman kaygı ve korku duyar. Korku, Kumru'yu durmadan içten içe kemirir ve onun psikolojik olarak çatışmalar yaşarak kendini tanımasını sebep olur. Çünkü insanı geliştiren, onu değişime iteleyerek korkudan başka bir şey değildir. Kumru da metanın çekiciliğinden korkar. Onun korkusu, metanın insan yaşamı içerisindeki soluksuz ilerleyişi ve kişileştirilmiş canlı kimliğidir. Kumru, metalaşmış düzeni, yaşamın her anında sayıklar. O artık metalaşan nesnelere göbeğinden bağlı bir kişilik boyutunda hayata tutunmaya çalışır. Kişinin hayata tutunduğu veya tutunmak için seçtiği nokta kişinin ve daha geniş bir seviyede insanlığın da hayata bakış açısıdır. Nitekim meta ile dolu ve yoğunlaşmış bir insanlığın sirkülasyon halinde mitik değerlerinden, kültürel birikiminden ve öz bilincinden yoksunlaşmasına neden olmaktadır. Kişi, tek düze yaşamın içerisinde "**tümkiimliksel veri alanı**"nın düzenli bir şekilde tahrip edilmesine engel olamaz. Çünkü birey, yaşadığı ortamın ve çağın temsilcisidir. Kumru'nun yaşadığı şehir, çarpık yapılaşmanın, adam kayırmanın, yaşamak için başkalarının yaşamının hiçe sayıldığı metalaşmış ölü bir ortamdır. Bu ortamın tek düzeliği, özünü yitirme eşiğine gelmiş kişilerin hayranlığına neden olur. Bireyin, hayranlık derecesinde bir metaya bağlanması, ileride derecede hastalığa ve sapkınlığa dönüşür. Kumru ile komşu çocuğu Yıldırım'ın şu konuşması insanlığın ve yaşamın tek düzeliğe doğru gidişine çok iyi bir örnek teşkil eder:

3 Tüm kiimliksel veri alanı, insanın bütün öz değerlerinin saklandığı alandır. İnsan, yaratılışı gereği içine atıldığı dünyanın bütün sırlarını ve verilerini burada saklar. Tümkiimliksel veri alanı, genetik, kültürel ve evrensel değerlerin şifrelendiği alandır. İnsan, kendileşme yolunda bu alanı durmadan aşındırır.

Tümkiimliksel veri alanı, karanlık ve derindir. Uzun ve dar bir merdivenin eşliğinde bu alana inilir. İnsanoğlunun varlığını geçmişten alarak, günümüze kadar taşıyan aktif bir sığınaktır. İnsan ve dünya bütün bilinmezliklerini burada bulur. Bu alanın inşası zamanın işleyişi ile başlar. İnsanın kökensel olarak ilk örnek verileri burada korunur. Milletlerin geçmişini koruyup besleyen sıcak bir rahimdir. İçinde insan, din, dil, ırk, hayat, geçmiş, şimdi, gelecek, rüya ve hayal gibi bütünleyici değerler büyütülür. Tümkiimliksel veri alanı, bilinç katmanlarını da içinde barındırır

"Ben bu şeytan icadına dünyada binemem" dedi. Yıldırım yine güldü, yine elini omzuna attı, çocuk olan artık kendi değil de Kumru'ymuş gibi konuştu, yürüyen merdivenle çıkmanın, da inmenin de kolay olduğunu, korkuyorsa kolundan tutmasını söyledi. "Gün gelecek İstanbul'un tüm yokuşlarına böyle kendi inip çıkan demir merdivenlerden konulacak, şimdi bu küçük yürüyen merdivenlerden korkarsan o zaman ne yapacaksın? dedi" (a.g.e., 127).

Kumru, büyüdüğü ve yaşadığı ortamın karşısında yer alan değerleri kendisinden uzak ve yaban gördüğü ve onun düzenini şeytan icadı olarak adlandırır. Ne var ki insanın, kendi eliyle yaptığı bir şeye şeytan icadı demesi, bütün insanlığın ortak duyuş tarzına bir başkaldırıdır. "İnsan, başkaldırma edimi ile kendi bilinçliliğini kazanır, dünya ona yabancı olur." (Fromm, 2001:66). Her başkaldırı, düzene karşı açılmış bir savaştır. Kumru yürüyen merdivenleri bir düşman gibi görüyor. Demir merdiven, sembolik olarak hayatın tek düzeliğini simgelemektedir. Tıpkı makinenin çalışması gibi her gün aynı işi, aynı eylemi yapar. Gücünü insanlardan alan makine, insan hayatını tek düze ve metalaşmış bir yaşam boyutuna çeker. Merdivenin demir olması, yaşamın tek düze ve cansızlığını sembolize etmektedir. Demir madde olarak, metayı ve metalaşmış yaşamı temsil eden ve maddenin en soğuk olanıdır. İnsanın soğuk olan bu madde ile bütünleşmesi kendi kökenini yitirmişliğin bir göstergesidir. Her köken ve değer yitiriş, toplumun değerler (kültürel-manevi- maddi) açısından bir evrim geçirmesidir. İnsanlarının geçirmekte olduğu her evrim, fizyolojik bir boyuttan daha ziyade maddenin, toplumu toplumsal olgunluğa erişme seviyesinden uzaklaştırma noktasındadır. Kumru'nun içsel olarak geçirdiği "evrim, geriye dönüşü olmayan bir değişimdir. Bu değişim canlının yaşadığı çevredeki değişimlerin etkisi ile olur." (Akin, 1998:19). İnsan yaşamının bir parçası değişim, canlının yaşadığı çevrenin değişmesi ile olur.

Kumru'nun, metalaşan ve ötekileşen tek düze yaşamın karşısındaki korkusu, yabancılaşmış toplumsal yapının işleyişine bir tepkidir. Ama ne var ki metanın insan tarafından karşı konulmaz gereksinimleri, Kumru'yu zamansal ve mekânsal açıdan insanî değerlerini yitirmiş bir varlık haline getirir. Kumru'nun, televizyon izlerken bütün özünü dışlayarak, televizyonun büyüdü dünyasını tanımaya çabalaması, Kumru'nun metalaşan nesne ile insan ilişkisine iyi bir örnek teşkil eder:

"Kumru televizyon bölümünde büyülenmiş gibi duruverdi. Karşısında yan yana, üst üste, büyüklü küçüklü yirmi otuz televizyon birden duruyor ama birinin içinde ne oluyorsa ötekinin içinde de o oluyordu. Kafası karıştı birden." (a.g.e., 128).

Kumru'nun, televizyon vb. metalar karşısında ötekiliği, onu durmadan kamçılar ve onu hayranlık derecesine ulaştırır. Ancak metalaşan nesne-eşyanın, yaşama karşı açtığı savaş insanın eşyayı alma, onu tüketme isteği ile insanlığın aleyhine sonuçlanır. Kumru, ne kadar metalaşan nesne- eşyalara büyülenmiş gibi baksa da ona yabancıdır. Kumru, yabancı olduğu eşyayı ne zaman ki tanır; onu kullanma ve alma arzusu onu, içten içe rahatsız eder. Rahatsızlık, eşyaya hüküm etme arzusundan başka bir şey değildir. Kumru'nun buzdolabını (Vestigos'u) aldıktan sonraki yaşamı, eşyanın insan hayatına verdiği huzursuzluğa iyi bir örnektir. "Migros'a her gidişinde arabaya dolabın ya da mutfağın gerektirmediği bir kaç nesne atmaktan kendini allamıyordu. Ne olursa olsun, Vestigos'u sürekli dolu tutmak onun için tutkuyla sevilen bir sevgiliyi mutlu ederek kendisinin de mutlu olması gibi bir şeydi. Yalnızca sevgilinin isteğini yerine getirebilmek için harcadığı çabalar bu uğurda katlandığı yorgunluk ve döktüğü ter de mutlu ediyordu unu."(a.g.e., 140).

Metalaşmış eşyayı kendi yaşamının bir parçası olarak gören Kumru, bütün öz değerlerini harabeye çevirir, ona bir evladı, bir dostu gibi davranarak. Varlığı ve canlılığı nesnenin metalaşmış yüzünde yeniden var etmeye çalışır. Oysa "Dünya-içinde-varlık, her şeyden önce dünyanın yapısını görür ve anlaşılır kılmalıdır. "Dünya" bir fenomen olarak betimlenmeli ve dünya-içinde olan varlıklar ya da nesnelere sayılmalıdır. (Çüçen, 1997:35). İnsan dünyayı metaların baskısından kurtarabilir. Bireyin ontolojik dünyasını, metalaşmış dünya içerisinde maddeye indirgemek, yaşamın çürümeye başlamasıdır. Kumru da bu yüzden iç dünyasının evrensel sesinden uzaklaşır ve ötekileşen, ötekileştiren değerlerin sesine kulak verir.

Kocası Pehlivan, oğlu Sultan'ın Kumru'nun bilinç katmanlarında kapladığı öz değersel alan, metanın, Kumru'nun nezdinde değerini yitirdiği ortamlarda ortaya çıkar. Robinson, "Her bireysel, arzu ona alternatif arzuları dışlamak ve bastırmak ister." (Robinson, 2000:74) der. Kumru da mutluluklarını, sevgilerini ve arzularını, metanın yıkıcı bozgunuyla yok eder. Bunun yanında özündeki evrensel insan fenotipini yok etmiş olur. Romanda bütün insanlığın bir sembolü olan Kumru, metanın yıkıcı bozgunuyla etrafındaki tüm canlı varlıklarla olan iletişimini de koparır. Oysa insan, (birey) her an kendisi ve diğer varlıklarla ilişki kurabilen tek varlıktır. Kumru'nun canlı varlıkları yaşamından ötelemesi, onun metayı putlaştırmasındandır. "Putu tapar gibi bir dilsiz dolaba tapıyorsunuz." (a.g.e.,148) diyen Bilâl Dayı, aslında iletişimin birey ve toplum yaşamındaki yerini vurgulamaya çalışır. Putlaştırılan metalaşmış nesnelere, "şey/ler" yaşamın kirletilmişliğinin insan hayatındaki işaret taşlarıdır. Pehlivan'ın köyden arkadaşı olan İsmail Bey de kirlenmiş maddi düzenin bir temsilcisidir. Onun, boyutsuz kişilik olarak, metaya sahip olması etrafındakileri de yok oluştüreceklerinin işaretidir:

"Demek benim gelin uşaklığı seçiyor." dedi alçak sesle. "Elinde bir uzaktan kumanda bulunsun istiyor herkes gibi. Alacak uzaktan kumandayı eline, dünyalara kumanda ettiğini düşünecek, gerçekte uzaktan kumandanın ona kumanda ettiğini, kendisinin uzaktan kumandayla çalıştığını hiçbir zaman bilmeyecek, herkes gibi" (a.g.e. 163).

Kişinin metaya hükmettiğini sanması, bir yanılgıdır. Romanın kart karakterlerinden olan İsmail bey'in de dediği gibi kişinin metaya kumanda ettiğini düşünmesi, kendini kandırmaktan ve avutmaktan başka bir şey değildir.

İnsan, maddenin saf halini bozarak, onu parçalamış ve daha sonra tekrardan o parçalardan yeni metalar meydana getirmiştir. Yeniden başka bir boyutta ortaya çıkan madde, artık gerçek manasından uzaklaşmış ve metaya dönüşmüştür. Ve hızlı bir şekilde insan yaşamını kuşatarak, "insanlığı" kontrolü altına alır. Hatta daha da ileri giderek, bütün insanlığın bir temsilcisi, sözcüsü konumuna gelir. Tabii ki teknolojik gelişmeler insanın gelişimi için önemlidir. Ancak insanın, kendi eliyle yaptığı metanın kendi hayatını ele geçirmesi, yaşamın kirlenmesidir. Kumru'nun, televizyonu tüm dostlarına ve arkadaşlarına tercih etmesi, metanın devasal boyuttaki çirkin gelişiminin günümüzdeki trajik görünümüdür. Bu yüzden de tüm kapıcılar, Kumru ve ailesini dışlar. Dışlanmışlık, toplumsal olarak bir parçalanmadır. Kumru, dışlanmanın verdiği baskı ve kaygıyla kendini toplumsal yaşamdan soyutlar ve toplumdan soyutladıkça da metalaşan nesnelere yönelir. Eliade: "Nesneler ya da eylemler onları aşan bir gerçekliğe şu veya bu tarzda katılmak suretiyle değer kazanır ve böylece gerçek dururlar." (Eliade, 1994:18) şeklinde ifade eder. Pragmatik olarak yaşamın düzenlenmesi, yaşamın metalaşan nesnelere insan tarafından yeniden anlamlandırılması ile özgün bir değer bütünlüğü kurar. Kumru, nesnelere üzgün hallerinden ziyade, nesnenin

metalaşan yüzünde kendi öz değerlerini siler. Kumru'nun kendi öz değerlerini silmesi aslında bilincinin metalaşan nesnelere tarafından ele geçirilmesindedir. Bireysel düzeyde "bireysel bilinç, kopukluk ve düşmanlık demektir; insanlık birçok kez toplu ya da bireysel biçimde, bunun güç ve canlı deneyimini geçir(erek)" (Jung, 2003:45) kültürel ve öz değerler bakımından çözülmenin eşiğine gelmiştir. Kumru da bu yüzden kendine dönmek yerine, nesnenin metalaşmış evrenine yönelir. Bu yöneliş, Kumru'nun tüm bilinç düzeylerini harabeye çevirerek, Kumru'nun bilinçaltında ve bilinçdışındaki nevroz dalgalarının yüzeye çıkmasını neden olur. Yüzeye çıkan nevroz dalgaları tekrardan bilinç düzeyinden, bilinçaltına ilerler ve tüm mitik ve kültürel alanları metanın soluksuz rengine boyar. Yazar, romanda sessiz ve soluksuz metaları kendi cinsine özgü olmaktan çıkartarak, yeni bir kimliğe büründürür. Metanın saldırıları sonucu içsel dünyası tahrip olan Kumru, öz değerlerle olan ilişkilerini askıya alır.

"Dışlamasından sonra televizyon bir komşu ya da bir arkadaş olmasa bile bir yoldaşı" (a.g.e., 197).

İnsanın dünyada iletişime geçtiği varlıkların sınırlı olduğunu düşünürsek, bu sınırlar içerisinde televizyonun olması olanaksız gibi görünmektedir. Fakat Kumru, metanın kirli dünyasında kendini yitirdiği için etrafındaki insanî değerler dünyasının işleyişini de çoktan unutmuştur. "Artık televizyon onun dışında değil içindeydi." (a.g.e., 198).

Kumru'nun toplumdan kendisini dışlaması ve metayla sürekli iç içe olması, ona memleketini, kardeşlerini ve köyünü unutturmuştur. Onun tahrip edilmiş belleği, şehrin kirlenmiş duvarları arasına hapsedilmiştir. Bundan dolayı kızı Sultan, bir bilgisayar gibi söylenen şeylerden başkasını tanımlayamayan yitik bir evlada dönüşür. Şehirde kirlenmiş ve metalarca kuşatılmış olan sosyal yaşam alanları, Kumru'yu buzdolabına, televizyona ve arabaya doğru iteler. Kumru'nun arabasıyla öğrenmesi, onu herkese göstermek istemesi, Kumru'nun öz ve kutsal değerleri cehennemleştirmesi anlamını taşır. Toplumla değer çatışmasına giren kişi, yaşadığı ortamdan kaçır. Kumru da kızı Sultan'la yaşadığı ortamdan durmadan kaçmaktadır. Kaçışı, arabaya binmekle özdeşleyen Kumru, artık tek yol olarak yürüyen, ilerleyen maddenin en büyük sembolü olan arabaya yönelir. Kumru, metaya her yönelişinde kendini tanımlayamayan, toplumdan kopuk bir kişilik ortaya koyar.

Kumru, eşi Pehlivan'ı şehrin metalaşmış düzenine kurban verdikten sonra meta ve metalaşan düzenle bir çatışma eşiğine çekilir. Pehlivan'ın ölümü Kumru'nun metaya karşı tavır alışını tetikleyici bir unsur olarak karşımıza çıkar. Kumru, ölümün kâbusa dönüşen yüzü ile kendini parçalara böler. Bu bölünüş sonrasında "ben" olan Kumru ortaya çıkar:

"Tüyleri diken diken oldu birde, hızla giden bir arabada değil de başka yerde olması durumunda çok uzaklardan duyulabilecek bir çığlık kopardı: şimdi derin bir uykuya dalmış olan Sultan'ı değil de öteki Kumru'yu ölmüş Kumru'yu gördü. Tüm bedeni, özellikle de elleri titremeye başladı. Biran direksiyonu bırakacak gibi oldu. İçgüdü ile direndi." Bacım, güzel bacım beni başışla," diye mırıldandı. "Dolap dedim, televizyon dedim, mala taptım, unuttum seni, başışla. "Öteki Kumru önündeydi şimdi." (a.g.e., 289).

Kumru'nun ötekileşen yaşamın farkına varması onu ezer. Ötekiyle her karşı karşıya geliş kişiyi çatışmaya götürür. Kumru, kendini yitirdiği anda öteki ile karşılaşır. Kumru'nun karşılaşma esnasında kendi "beni"ni sorgulaması, içsel bir bozundur. Bu bozgun sırasında "Bizim için öbür insan, ya da öteki olacak kişinin bedeni zengin bir anlatımsallık alanı"dır. Yüzü, profili, bütün gövdesi bile göze görünmeyen birinin anlatımlarıdır." (Gasset, 1995:120). Bu alanın

içinde olduğunu hissetmek, kişinin amansız acılar çekmesine neden olur. Kumru'nun, Sultan'a karşı söylediği sözler, bunun en iyi delilidir.

5. SONUÇ (SCHLUSS)

Metalaşmış düzenin içinde insanın yer edinmesi, kişiyi silerek ötekileştirir. Ötekileşen kişi, varlığını metalaşan nesnelere tutunarak önceleyebilir.

Yaşadığımız çağda insan, metaların peşinde değişmez bir nokta gibi kendini durmadan yok oluşa çeker. Her yok oluşa çekiliş, insanın özünün çekilmesine neden olurken aynı zamanda da kolektif belleğin tahrip edilip, tükenmesi anlamına gelir. Tahsin Yücel'in diğer kitaplarında da olduğu gibi insanın, maddenin elinde yok oluşa bu ekstrem noktada da seyrini devam ettirir. Dairesel bir kırılmanın merkezinde yer alan insan, bu dairenin her devir tamamlayışında biraz daha öz merkezinden uzaklaşmış, metanın düzeninde yer edinmiş olarak karşımıza çıkar.

KAYNAKÇA (BIBLIOGRAPHIE)

- Akın, A., (1998). Evrende İnsan, Hacettepe-Taş Kitapçılık, Ankara.
- Çüçen, K., (1997). Heidegger'de Varlık ve Zaman, Asya Kitabevi, Bursa.
- Durand, G., (1998). Sembolik İmgeler, İnsan Yay., İstanbul.
- Eliade, M., (1994). Ebedi Dönüş Mitosu (Çev. Ümit Altuğ), İmge Kitabevi, Ankara.
- Emge, C.A., (2001). Hegel Mantığı ve Çağımız (Çev. Kemal Bahadır), İlyay Yay., İzmir.
- Fromm, E., (1990). Rüyalarda Masallar Mitoslar (Çev. Aydın Arıtan-Kaan H. Ökten), Arıtan Yay., İstanbul.
- Fromm, E., (2001). Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum (Çev. Necla Arat), Say Yay., İstanbul.
- Gasset, O.Y., (1995). İnsan ve Herkes, (Çev. Neyriye Gül Işık), Metris Yay., İstanbul.
- Korkmaz, R., (2000). Kara Kitapta'ki Simgesel Dönüş İmgelerinin Postmodernist Açısından Yorumu, Türk Yurdu, Mayıs/Haziran, C.20, Sayı:153-154, ss:311-317.
- Korkmaz, R., (2002). Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler, Scholarly Depht and Accuray, Grafiker Yay. Ankara.
- Korkmaz, R., (2004). Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri, Türksoy Yay., Ankara.
- Özcan, T., (2005). Şair ve Sözü Mahşeri, Akçağ Yay., Ankara.
- Robinson, D., (2000). Nietzsche ve Postmodernizm (Çev. Kaan H. Öteken), Everest Yay., İstanbul.
- Sartre, J., (2001). Varoluşçuluk (Çev. Asım Bezirci) Say Yay., İstanbul.
- Topçu, N., (1999). Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi, Dergah Yay., İstanbul.
- Tuğcu, T., (2002). Yabancılaşma Problemi, Alesta Yay., Ankara.
- Yücel, T., (2005), Kumru İle Kumru, Can Yay., İstanbul.